

NOVI POSTAVI U CRKVENIM MUZEJIMA I ZBIRKAMA

rkve odnosno hramovi u antičko doba bili su i prvi muzeji u kojima se prikupljalo i čuvalo umjetničko blago. U crkvenim riznicama pohranjivani su predmeti primijenjenih umjetnosti i zanatstva, arheološki materijal, djela slikarstva i skulpture,

rukopisi i knjige uglavnom religioznog sadržaja, različiti crkveni predmeti. Ta svjedočanstva minulih vremena i njihove kulture i umjetnosti, brižljivo su čuvana i prenošena s generacije na generaciju. Neki su crkveni objekti uništeni, no njihove su riznice očuvane.

Svjetska tendencija otvaranja muzeja novim postavima i raznolikim programima prema publici, dotiče i crkvene muzeje i zbirke. Crkve kao vlasnici vrijednih sakralnih zbirki nastoje svoje blago trajnim rješenjima prezentirati javnosti. Time rješavaju niz muzeoloških problema od evidentiranja, dokumentiranja i obrade predmeta, njihove konzervacije i restauracije do uređenja adekvatnih prostora za deponiranje i izlaganje. Njihov je velik problem nedostatak stručnoga kadra, što se rješava povezivanjem i suradnjom s regionalnim zavodima za zaštitu spomenika kulture i lokalnim muzejima čiji kustosi pružaju stručnu, muzeološku pomoć, kao na primjer u radu na novim postavima. Kako se takve zbirke najčešće otvaraju u samostanima, odnosno prostorima unutar crkvenih kompleksa, to je za njih relevantan problem muzejskog postava u povijesnom prostoru.

U ovom broju časopisa rubriku Riječ je o... posvećujemo novim postavima u crkvenim muzejima i zbirkama, u okviru pregleda novih postava općenito. Posljednjih godina otvoren je veći broj crkvenih muzeja i zbirki ili je njihovo uređenje u toku, i u Hrvatskoj i u Jugoslaviji. Naš anketni upitnik poslali smo na 11 adresa crkvenih muzeja, dobili smo 5 odgovora i tekstove koje ovdje objavljujemo. Svjesni smo da ova zanimljiva tema zavređuje mnogo više pažnje i istraživanja, te se nadamo da će jedna posebna publikacija ili tematski broj našeg časopisa biti njoj posvećeni.

MUZEJ SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE EPARHIJE ZAGREBAČKO-LJUBLJANSKE U ZAGREBU

Jovan Pavlović

Pravoslavni mitropolit Eparhije zagrebačko-ljubljanske
Zagreb

uzej Srpske pravoslavne crkve Eparhije zagrebačko-ljubljanske osnovan je 23. oktobra 1981, a njegova je postavka javnosti otvorena 26. aprila 1985. Nalazi se u porodičnoj kući graditelja Kune Vajdmána, inače spomeniku kulture,

podignutoj 1886/87. (Prilaz JA br. 4, Zagreb). Zgrada je adaptirana 1985. po projektu arh. Jože Ladovića iz Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Hrvatske. Stalna postavka izložena je u parteru, koji je za to minimalno adaptiran, u ukupno šest prostorija, na površini od 423 kvadratna metra. Autori idejne koncepcije su arh. Joža Ladović, mr. Slobodan Mileusnić, kustos beogradskog Muzeja SPC, i dr. Jovan Pavlović, mitropolit zagrebačko-ljubljanski. Autor likovnog projekta je mr. Slobodan Mileusnić. U stalnoj

postavci prikazana je istorija pismenosti i književnosti Srba u Hrvatskoj, crkvena i nacionalna istorija i teologija. U postavci je prikazan samo izbor iz celokupnog fonda starih rukopisa od XIII do XX veka, zbirke srpskih štampanih knjiga od XV do XIX veka, zbirka umetnički obrađenog metala, veza i tkanina i zbirke ikona srpsko-vizantijskog i italo-kritskog stila. Svi su eksponati, a ima ih stotinjak u postavci, originali. Muzej je osiguran alarmnim i protupožarnim uređajima, klimatizaciju nema, već samo higrometar za kontrolu vlažnosti zraka.

Prilikom preuzimanja dužnosti u Eparhiji zagrebačkoj pre dvanaest godina započeo sam sa prikupljanjem vrednih ikona i drugog materijala po srpskim pravoslavnih parohijskim crkvama. Nisam mogao ni da pretpostavim o kakvom se sve materijalu radi i od kakve je to vrednosti. Uz pomoć Patrijaršijskog muzeja u Beogradu prikupljene predmete davali smo Narodnom muzeju u Beogradu da se restauriraju i konzerviraju. Tako je sačuvan sav materijal koji se sada nalazi u našem Muzeju u Zagrebu.

Postoje veoma dragoceni ikonostasi po našim parohijskim crkvama za koje je neophodna hitna intervencija. Posebnu intervenciju zaslužuju crkve brvnare sa dragocenim zanatskim predmetima, koji sve više propadaju. Takođe ima veći fond starih crkvenih knjiga sa istorijskim zapisima, crkvenog teksta, koji zahteva stručnu obradu. Za sav materijal potreban je odgovarajući smeštaj, odnosno da se deponuje u muzejskim prostorima.

Da bi se sačuvali pojedini oštećeni i veoma vredni primerci, potrebno je snimati i mikrofilmovati. Mikrofilmovanje rukopisa i ostale dokumentacije bilo bi od prvorazredne vrednosti za naučnike. Našim posredstvom mogao bi se mikrofilmovati veliki fond srednjovekovnih rukopisa tako da bi u našem Crkvenom muzeju mogla da se sačini ogromna zbirka ne samo rukopisa iz naše zemlje već i iz drugih značajnih centara pravoslavnog sveta. Crkvena ustanova uvek će lakše stupiti u saradnju s ostalim crkvenim jedinicama nego što će uspeti svetovna lica, makar da predstavljaju i vrlo značajne kuće. Mi smo voljniji za takvu saradnju, ali za takav projekt i njegovo ostvarenje neophodna je ozbiljna pomoć društvenih institucija.

Uređujući Muzej Srpske pravoslavne crkve Eparhije zagrebačko-ljubljanske, nastojali smo da proširimo muzejski prostor adaptacijom u podrumskim prostorijama i potkrovlju kao i dozidanjem aneksa u dvorištu, gde bi se pripremale i tematske izložbe i održavali naučni skupovi. Obezbedili bismo i prostor za naučna istraživanja, pa smo u tim nastojanjima zatražili saglasnost Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu. Da nam odobri dogradnju obratili smo se opštini Centar, no to je odbijeno. Posle dužeg mirovanja javio se Urbanistički zavod grada Zagreba, 3. aprila 1989. g. Mi smo potom dostavili traženu dokumentaciju s urbanističkim uslovima za uređenje prostora i sada čekamo odgovor.

Izloženi eksponati u Crkvenom muzeju Eparhije zagrebačko-ljubljanske su samo jedan deo kulturnog nasleđa ove Eparhije. Najveći broj predmeta čine crkveno-umetničke dragocenosti koje su vraćene 1983. godine iz Povijesnog muzeja Hrvatske. Deset izloženih eksponata je iz fonda Muzeja Srpske pravoslavne crkve u Beogradu, a potiču iz crkava i manastira tzv. Gornje Slavonije. Osnovu ove muzejske postavke čine ikone koje su preuzete iz crkava i manastira ove Eparhije. Oko 250 eksponata, od toga 200 ikona, preuzeo je Muzej SPC u Beogradu kao posrednik kod restauracije i konzervacije koju je stručno i kvalitetno obavilo Konzervatorsko odeljenje Narodnog muzeja u Beogradu. Jedan deo sakralno-umetničkih metalnih predmeta takođe je očišćen i zaštićen u Narodnom muzeju.

Sačuvano sakralno blago, bogoslužbene stvari za praktičnu upotrebu, bilo je smešteno u Mitropoliji, koje se postepeno vraćalo vlasnicima, a stvari od istorijsko-umetničke arheološko-bibliotekarske i arhivske vrednosti smeštene su u sali crkvene opštine Zagrebačke u Bogovićevoj ulici br. 7, odakle su

prenete u Muzej Srba u Hrvatskoj. Jedan deo tog materijala bio je u Križevačkoj biskupiji, a rukopisi i značajnije knjige bile su jednim delom u trezorima zagrebačke Sveučilišne knjižnice sve do 1946. godine. Određeni deo knjiga smešten je u Centralnu biblioteku »Prosvjete«, a arhiva je bila smeštena u Opatičkoj ulici br. 20. Na ovom poslu radili su profesor Vladimir Tkalčić, Dr Ivan Bah i profesor Dr Radoslav Grujić. Muzej Srba u Hrvatskoj postojao je do 1963. godine, a posle toga dodeljen je Povijesnom muzeju Hrvatske, kao Odjel Srba u Hrvatskoj.

Postavka ovog Muzeja treba vremenom da se proširi, jer veliki broj ikona, crkvenog metala i tekstila, rukopisnih i štampanih knjiga, svojim kvalitetom i umetničkim dometom zaslužuje da se izloži i tako omogući kompletniji uvid u kulturno i duhovno nasleđe Srba na području Eparhije zagrebačko-ljubljanske. Kada sav crkveno-umetnički materijal, sa svog područja, bude restauriran i konzerviran treba očekivati i pojavu kompletnog kataloga u kome će biti stručno obrađeni svi izloženi eksponati.

Naš rad se odvija pod veoma teškim okolnostima sa sopstvenim snagama. Povremeno organizujemo stručna predavanja u prostorijama našeg Crkvenog muzeja. Posetioци su i iz zemlje i inostranstva. Nekoliko grupa iz Zapadne Nemačke dolaze svake godine da učestvuju na našim predavanjima. Mnogo puta smo davali naše eksponate i na razne izložbe kao pozajmicu. Budući da je Zagreb glavni grad Republike Hrvatske sa izvanrednim komunikacijama avionskog, autobusnog i željezničkog saobraćaja, u našem Muzeju mogle bi se organizovati i tematske izložbe iz ostalih eparhijskih centara Srpske crkve. To je praktičnije i bilo bi posećenije u glavnom gradu Republike nego u unutrašnjosti. Uz to, mladi ljudi bi se više odlučivali na studije crkvene umetnosti kada bi se osigurala radna mesta za njihov rad. A posla ima napretek.

Primljeno: 7. 12. 1989.

SUMMARY

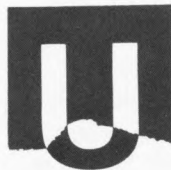
The Museum of the Serbian Orthodox Church of the Zagreb – Ljubljana Eparchy in Zagreb

Jovan Pavlović

The Museum of the Serbian Orthodox Church of the Zagreb – Ljubljana Eparchy was founded in 1981 and opened to the public in 1985. It is situated in the centre of Zagreb (Prilaz JA no. 4) in a building, a monument of culture, constructed in 1886–87. The interior was adapted following the architectural design by Joža Ladović. Six rooms with a surface of 423 square metres contain a selection of some hundred exhibits from the museum's rich holdings: icons in the Serbian-Byzantine and Italian-Cretan style, pictures, manuscripts and books, metal objects, embroideries, textiles. The National Museum in Belgrade carried out the conservation and restoration work on the paintings, icons, and metal objects, with expert help from the Museum of the Serbian Orthodox Church in Belgrade. The display will have to be expanded and it is also planned for a comprehensive catalogue to be published. Plans have been made to expand the space of the museum by adapting the cellar and attic for thematic exhibitions and specialist conferences.

NOVI POSTAVI CRKVENIH MUZEJA U DUBROVNIKU

Jadranka Vinterhalter

Dubrovniku, našem najpoznatijem gradu-muzeju, posljednjih se godina intenzivno obnavljaju povijesni objekti, crkve, utvrde, a paralelno s tim radovima uređeni su novi postavi u najvećim muzejima – Dubrovačkome muzeju u Kneževu

dvoru, Pomorskom muzeju, Muzeju Rupe (uređenje u toku, otvorenje se predviđa za jesen 1990), a otvoren je novi muzej Dom Marina Držića (kolovoza 1989). Dva najznačajnija dubrovačka crkvena muzeja, u Dominikanskom i u Franjevačkom samostanu, također su uređili nove postave. Kako su to renomirani sakralni muzeji s tradicijom, njihovo iskustvo može biti od interesa za srodne muzeje i zbirke koji se osnivaju ili koje treba obnoviti.

Autor projekta obnove oba crkvena muzeja je zagrebački arhitekt Ivan Prtenjak (od 1968. živi i radi u Bruxellesu), vrsni poznavalac povijesne dubrovačke arhitekture, koji istovremeno ima bogato iskustvo na muzejskim projektima i posjeduje senzibilitet za suvremenu arhitekturu. Posebice se bavio pitanjima smještaja muzeja u povijesnu arhitekturu, kako u praksi, tako i teoretski.¹ Prema shvaćanju arh. Prtenjaka, prostor povijesne arhitekture muzejski je eksponat po sebi, treba ga obnoviti tako da mu se vrati izvorni izgled, revalorizirati ga i prezentirati publici. Autor je u oba dubrovačka crkvena muzeja uspio na najbolji mogući način i ostvariti svoje idejne pretpostavke.

Projekt za uređenje muzeja u Dominikanskom samostanu napravljen je 1985. a izveden 1986. godine. Crkva i samostan dominikanaca u Dubrovniku sagrađeni su početkom 13. stoljeća. Muzejska zbirka je osnovana 1948. a za javnost otvorena 1970. godine. Fundus obuhvaća djela slikarstva i skulpture sakralne tematike, crkvene predmete: liturgijsko posuđe, relikvijare, crkvenu odjeću, te rukopise i knjige, sve iz perioda od 14. do 19. stoljeća. Prvi postav uređen je u suradnji s Regionalnim zavodom za zaštitu spomenika kulture Dubrovnika i Regionalnim zavodom za zaštitu spomenika kulture Splita, uz stručnu pomoć dr. Cvita Fiskovića i dr. Krune Prijatelja, dok je autor likovnog projekta bio akademski slikar Mladen Pejaković. Ideju o vraćanju autentičnom stanju i revalorizaciji povijesnog prostora Ivan Prtenjak je u tom projektu mogao elaborirati i realizirati u punom zamahu.

Za potrebe muzeja prostor je proširen tako što su uređeni za publiku do tada nepristupačni prostori: gotička sakristija, gotičko-renesansna kapela i riznica. Da bi se omogućilo kretanje posjetilaca, probijen je jedan novi otvor, a oslobođen i otvoren renesansni lučni otvor, čime je vraćena autentičnost tome vrijednom arhitektonskom elementu. Uređen je prostor pod zidom, kasnije pridodat samostanu, u kojem je izložena zbirka nakita. Kako se ta dvorana nalazi na višoj razini od ostalih, do nje vodi malo stepenište, a otvor portala po sredini je presječen stupom koji uz dekorativnu vrijednost ima funkciju odvajanja ulaznog i silaznog toka za posjetioce. Na vrhu stupa je pozlaćeni prsten kao kapitel, naznaka sadržaja ovog prostora – riznice, a ujedno i decentni postmodernistički detalj koji kazuje da je stup sada sagrađen. Prostor muzeja fascinantan je i kada je ispunjen (eksponatima) i kada je prazan (arhitektura). Izložci su veoma dobro raspoređeni u prostoru i jednako dobro komuniciraju između sebe kao i s arhitekturom. Tako je u kutu ispod stepeništa izložena glasačka kutija Dubrovačke Republike, čime ovaj eksponat nije stavljen po strani, marginaliziran, već upravo suprotno, akcentiran, a